

č. I. / 646.



„Příroda“ v právní filosofii XIX. století.

Napsal prof. Dr. Jaroslav Kallab.

Iba 13

I.

Dějiny právní filosofie XIX. století bylo by snad možno charakterisovati dvěma hesly: „boj proti teoriím přirozenoprávním“ a „hledání náhrady za ně“. Naznačiti cestu, jíž od završování přirozeného práva se došlo k vědomí, že třeba hledati za ně rovnocennou náhradu, jest úkolem těchto řádek.

Hlavní příčina neúspěchu snah přirozenoprávních ležela, jak nyní snad všeobecně se uznává, v neujasnělosti slova „příroda“.¹⁾ „Difficilis quaestio de natura naturae“²⁾ přívržence přirozeného práva celkem zajímala mnohem méně, než mnohé ze starších filosofů, jmenovitě *Aristotela* a *Spinozu*. Právem vytýká *del Vecchio* jako mylné mínění, že by zastanci přirozenoprávního směru z konce XVIII. století byli hřešili přílišnou spekulací filosofickou nebo přílišným sklonem k metafysice.³⁾ Naopak při bližším rozboru až překvapuje nedostatek přesnosti filosofické spekulace a hrubý realismus (noetický) zvláštním způsobem kontrastující s nominalismem, jenž v. téže době počíná v přírodních vědách nésti první vítané ovoce.

¹⁾ *Lask*: Rechtsphilosophie. Die Philosophie im Beginn des XX. Jahrh. Festschr. für Kuno Fischer, herausgegeben von W. Windelband, II. vyd., str. 274. *Simmel*: Einleitung in die Moralwissenschaft, 1902, I., str. 86. *Rickert*: Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften, 1902, str. 209 n., 714 n.

²⁾ *Thomasius*: Fundamenta juris naturae et gentium 1705. L. I. cap. I. § 3.

³⁾ *del Vecchio*: Il concetto della Natura e il principio del diritto, 1908, str. 105.

Jest totiž v přirozenoprávním pojmání přírody shrnut trojí smysl tohoto slova.⁴⁾

Základnu tvoří pojmání přírody jako čehosi nezměnitelného. Je to starý pojem eleatských filosofů, stoiky obnovený a znova k platnosti přivedený. filosofy doby renaissanční proti teleologii *Aristotelově* resp. směru tomistického.⁵⁾ Tento pojem přírody tvoří do dnes základ věd přírodních. Příroda jest tu protivou na jedné straně chaosu, na druhé výsledku úmyslné činnosti. Jest to tedy pojmání souboru všech zjevů jako nerozlučné jednotky, v níž jeden zjev ze druhého nutně vyplývá podle vše ovládajícího zákona kauzality. Předpokládá tedy toto pojetí přírody jakýsi v daném množství od věčnosti existující substrat, ať hmotu nebo energii, k němuž ničeho nemůže přibýti, ani z něho nic se ztratiti.⁶⁾ V tom směru tedy příroda jest nezměnitelná. Jednotlivé zjevy jsou jen transformace daného substratu. Proto cílem tohoto způsobu pojmání přírody jest, každý zjev vyjádřiti matematickou formulkou, tedy rozdíly kvalitativní redukovati na rozdíly kvantitativní.⁷⁾ Poněvadž každý zjev je jen funkcí (matematickou) daného substratu, nezná toto pojetí přírody času. Neboť budoucnost obsažena je již v přítomnosti, z níž nutně vyplyne, jako přítomnost je jen nutným důsledkem minulosti; kdežto čas nezná návratu a opakování, předpokládá toto pojetí přírody nutnost, že za stejných podmínek tentýž děj se bude opakovati.⁸⁾ Není tu tedy místa ani pro náhodu, ani pro hodnotu. To, co se nám zdá náhodou, jest jen dokladem našeho nedostatečného poznání přírody, a hodnota nemá smyslu tam, kde není výběru, nýbrž jen nutnost.

Není-li však ani času, ani náhody, t. j. nepravdivosti, ani hodnoty, není také práva. My můžeme lidské jednání poznávati, jako jakékoliv jiné přírodní dění, perinde, ac si quaestio de lineis,

⁴⁾ *Baldwin*: Dictionary of Philosophy and Psychology, 1902, s. v. Nature. — *Eisler*: Wörterbuch der philosophischen Begriffe, 2. vyd., 1904, s. v. Natur.

⁵⁾ *Trakal*: Hlavní směry novější právní a státní filosofie, 1885, str. 25. *Berolzheimer*: System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie II. sv., 1905, str. 137.

⁶⁾ *del Vecchio*: I. c., str. 23.

⁷⁾ *del Vecchio*: I. c. str. 25.

⁸⁾ *Bergson*: L'évolution créatrice. XIII. vyd. 1913., str. 30.

planis aut de corporibus esset,⁹⁾ ale hodnotiti jich a tedy souditi jich nemůžeme.

Vedle tohoto fysického pojetí¹⁰⁾ přírody uplatňuje se ve filosofii přirozenoprávní pojem přírody, jež můžeme označiti jako metafysický. Při tomto pojetí příroda není mechanickým sjednocením zjevů, jiným výrazem pro apriorní zákon, že budoucí má své vysvětlení v minulém, nýbrž přírodou označuje se tu společný princip všech zjevů, jenž v nich se projevuje. Tu tedy vystupuje příroda jako tvůrčí síla,¹¹⁾ tak že mezi zjevy není pak jen onoho poměru podmínky a podmíněného, jako při fysickém pojetí přírody, nýbrž i poměr prostředku a cíle. Kdežto fysické pojetí přírody vyvrcholuje v negaci kvalitativních rozdílů mezi zjevy, jest pro toto metafysické pojetí právě kvalita zjevu rozhodnou k jeho zařazení do řetězu prostředků a cílů. Toto *Aristotelovo* pojetí přírody zvláště ve své středověké formě mění se v pojetí přírody jako plánu, jež skutečnost provádí. Co nevyhovuje tomuto plánu, jest zruďné,¹²⁾ nepřirozené,¹³⁾ nehodnotné, hříšné, špatné. Přesně vzato, jen při tomto pojetí přírody je myslitelné nějaké přirozené právo,¹⁴⁾ jež pak jest souborem norem plynoucích pro jednání

⁹⁾ *Spinoza*: Ethica ordine geometrico demonstrata. 1677. (ed. Gfroerer 1830.) pars III. praef. str. 340.

¹⁰⁾ Že při slově příroda nejde o určitý okruh zjevů, nýbrž o určitý způsob pojetí zjevů, o tom v. *Kant*: Kritik der reinen Vernunft (ed. Kirchmann), str. 160 n. Kritik der praktischen Vernunft. (ed. táž), str. 52. — *Richert*: I. c., str. 212.

¹¹⁾ *Aristoteles*: Politica, L. I., cap. I. § 8: 1252. b. 30—34. Διὸ πάντα πόλις φύσει ἐστίν... Ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν. Οἷον γὰρ ἕκαστόν ἐστι τῆς γενέσεως τελεσθεΐσης, ταύτην φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἕκάστου, ὡς περ ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας.

¹²⁾ *Voltaire*: Dictionnaire philosophique, art. Dieu, Dieux, sect. IV. (Oeuvr. compl. 1786. T. XXXIX., str. 308.): Quoi? en physique, un enfant né aveugle, ou privé de ses jambes, un monstre n'est pas contraire à la nature de l'espèce?... Ce désordre a sa cause, sans doute. Point d'effet sans cause; mais c'est un effet très-désordonné (cit. *del Vecchio*, I. c. str. 55).

¹³⁾ *Durkheim*: Les règles de la méthode sociologique (II. vyd. 1901), str. 72.: La maladie n'a rien de plus miraculeux que la santé; elle est également fondée dans la nature des êtres. Seulement elle n'est pas fondée dans leur nature normale.

¹⁴⁾ *S. Thomae Aquin.*: Summa theologiae, II. I. qu. 94, art. 2.

lidské z přírodního zákona: uskutečnění toho plánu, jenž tvoří vlastní podstatu, přírodu zjevů.

Třetí konečně pojem přírody, s nímž v učení přirozenoprávním se setkáváme, jest primitivní pojem běžné mluvy. Tu totiž přirozeným nazýváme původní,¹⁵⁾ to, co vzniklo bez přičinění lidského.¹⁶⁾

Může se zdáti odvážným tvrzení, že v naukách přirozenoprávních se setkáváme se smíšeninou těchto tak různorodých pojmů, a přece při bližším rozboru můžeme prvky přirozenoprávního učení zařaditi do těchto tří skupin.

Pro fyzický pojem přírody je postulatem, skutečnost si představovati jako složenou z veličin, jež možno počítati, tedy veličin stejných, poněvadž skutečnost je právě jen matematickou funkcí těchto jednotek. Tak již od dob *Demokritových* toto pojmání přírody vždy vede zase k atomům, jež se nám tu tedy nejeví faktem, jež bychom mohli dokázati, nýbrž postulatem, jenž je teprve podmínkou každého důkazu. Na atomy ovšem právní filosofie navazovati nemohla, neboť fyzická příroda, jak jsme viděli, nezná práva. Postulát počítatelné jednotky uplatňoval se však i v právní filosofii, jakmile chtěla své poučky vyvozovati analogicky, jako vědy přírodní. A tento postulovaný atom přirozenoprávní filosofie našla v individuu. Nelze tedy proti přirozenoprávní filosofii namítati, že její „člověk ve stavu přírodním“ je v odporu se zkušeností, jako nelze fysikovi s úspěchem namítati, že i nejmenší fyzická jednotka zůstává dělitelnou, tak že se skutečným atomem v přírodě se nesetkáváme.¹⁷⁾

Přes to mezi pojmem člověka ve stavu přírodním a atomem jest i s metodologického stanoviska podstatný rozdíl. Přírodní vědy vybudovány jsou na předpokladu nutnosti. Tuto empiricky nedokazatelnou ale postulovanou nutnost znázorňuje svými poučkami, přírodními zákony. Jest právě klam, s nímž ostatně i dnes často se setkáváme, že by přírodní vědy nám skutečnost vysvětlovaly. Naopak. Čím více se blížíme ideálu přírodních věd,

zmatematizování skutečnosti, tím více od skutečnosti se vzdalujeme. Jest hrubou personifikací, noetickým realismem, promítáme-li přírodní zákony, jež jsou jen pomůcky a nástroje naší myšlenkové hospodárnosti, mimo sebe, a domníváme-li se, že v nich máme síly, jež skutečný svět ovládají, kdežto ve skutečnosti ovládají jen naše myšlení.¹⁸⁾

Učiníme-li tento krok, pak právě stojíme již v druhém, metafysickém pojetí přírody. Neboť pak právě již si představujeme přírodu jako oživenou metafysickými silami, jež ve zjevch se uplatňují podle jakéhosi plánu. Poněvadž však tyto síly nejsou než na venek promítnuté naše myšlenkové pochody, není domnělý plán přírody, než obrazem našeho myšlení. Tím nastává ona transpozice myšlení v dění, jež jest nejcharakterističtějším rysem pouček přirozenoprávních. Zjev totiž, že supponovaný člověk ve stavu přirozeném řídí se jen a jen rozumem. Vždyť pak právě rozum, totiž schopnost logického myšlení, jest silou ovládající dění přírodní, přirozené a rozumné se stávají synonymy.

Toto sloučení dvojího zásadně různého pojmání přírody nemohlo ovšem zůstat bez důsledků, jež celé učení učinily neudržitelným. Neboť fyzická příroda je pojmově nezměnitelná, kdežto metafysická je výkladem stálé změny ve světě zjevů. Tu přišel teorii přirozenoprávní na pomoc populární pojem přírody, podle něhož přirozené je původní. Tím příroda ve smyslu metafysickém promítnuta do času, jako, jak jsme viděli, metafysická příroda směru přirozenoprávního vznikla promítnutím lidského způsobu myšlení do prostoru. Ovšem v tom čase, jež zkušeností obsáhnouti lze, nemohla tato příroda býti lokalisována, jako jest nemožná její lokalisace v prostoru empirií vyplněném. Bylo tedy možno ji jen promítnouti buď před historický čas, nebo do neznámé budoucnosti. Do budoucnosti ji promítnouti bránil však fyzický prvek v pojmu přírody. Neboť fyzická příroda nezná budoucnosti, poněvadž budoucnost je jen transformace toho, co tu je. Tím přirozenoprávní směr byl donucen promítati svůj ideál do minulosti vymykající se zkušenosti. To byl ten původní a tedy v tom smyslu přirozený stav, jehož obraz přívrženci tohoto směru neváhali líčiti často se vzletem básnickým. Tím získán názor politicky nemálo cenný.

¹⁵⁾ *Simmel*: I. c. I. sv. str. 94 n.

¹⁶⁾ *S. Thomas Aquin.*: I. c. III., qu. 2. art. 1.: *Sciendum est, quod nomen naturae a nascendo est dictum vel sumptum.*

¹⁷⁾ O rozdílu mezi homo phaenomenon a homo noumenon v. *Kant*: *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* (II. vyd., 1798). str. XLVIII.

¹⁸⁾ *Sigwart*: *Logik*, II. sv., str. 512.

Totíž, že ideální stav byl zdánlivě obrněn proti výtce nemožnosti, a že jeho vytvoření nebylo skokem do neznáma, nýbrž návratem, reformací.¹⁹⁾ Ideál tím získal proti skutečnosti sociální váhy staršího práva, k tomu ještě práva nezadatelného, poněvadž přírodou samou daného. Jen tím si vysvětlíme politickou působnost přirozeného práva, jíž by jako pouhé teoretické učení nikdy nebylo získalo. Ovšem vykoupěn tento zisk dosti draze. Totíž novým problemem, jak si pak vysvětliti přechod od ideálního stavu ke stavu skutečnému. O tento vědecky vůbec neřešitelný problem také na konec celé učení přirozenoprávní se roztříštilo.

Promítnutí člověka (= in-dividua = a-tomu) do prostoru a času mělo pro celou právní filosofii devatenáctého století důležitý následek. Neboť tím právě na rozdíl od *Aristotela*²⁰⁾ prohlášeno individuum za logické prius oproti společnosti, státu a právu. Společnost, stát i právo jsou výtvořem souboru individuí, a k vůli individuí. Individuum oproti společenskému celku tu vystupuje aspoň jako rovnocenný činitel, má svou na celku nezávislou sféru, jeho individuální zájmy jsou směrodatné pro utváření celku. V teorii subjektivních práv i v utváření veřejného práva, jak státního, tak trestního a procesního, tento, z přirozenoprávních názorů vyplývající důsledek přijímán často jako axioma.

A přece již v okruhu nauk přirozenoprávních spočívá používání supponovaného individua jako pomůcky k vysvětlení empirické skutečnosti na metodickém omylu. Neboť atom v přírodních vědách je jen prostředkem k znázornění, nikoliv k vysvětlení nebo dokonce k tvoření empirických zjevů.

Pro přírodovědné badání je skutečnost irracionalní, věda ji nemůže vystihnouti, jako nemůže geometrický obrazec v ploše vystihnouti tělesa v prostoru. Když tedy přirozenoprávní filosofie skutečnosti přisoudila racionalnost, skutečné dění ztotožnila s logickým myšlením, dostala se do rozporu se základnou, na níž byla vybudována. Problem přirozeného práva stal se podobným problemu kvadratury kruhu. Neboť jako geometricky zůstává

¹⁹⁾ *Ritchie*: Natural Rights (2. vyd., 1903), str. 12. At all times it has been customary to represent reform as the return to some earlier and better condition of affaires. The very word „reform“ suggests this.

²⁰⁾ *Kallab*: Poznámky o základech novodobých teorií přirozenoprávních (zvl. ot. ze Sborníku věd práv. a stát. XIV., 1913, č. 1.), str. 25.

stále rozdíl mezi mnohoúhelníkem, třeba by měl sebe více stran, a kruhem, tak jest pojmový rozdíl mezi jakýmkoliv seskupením individuí a právem i státem. Může nám je znázorniti, jaksi symbolisovati, nikdy však jich nemůže vysvětliti. Mezi racionální konstrukcí a skutečností není přechodu. To dobře vystihl Rousseau, když svou přirozenoprávní filosofii zahájil prohlášením: „L'homme est né libre, et par-tout il est dans les fers. Tel se croit le maître des autres, qui ne laisse pas d'être plus esclave qu'eux. Comment ce changement s'est-il fait? *Je l'ignore*. Qu'est-ce qui peut le rendre légitime? Je crois pouvoir résoudre cette question.“²¹⁾ Konstrukce přirozenoprávní jsou jen udržitelné, pokud jich používáme jako prostředku k hodnocení skutečnosti, jako také poznatků přírodních věd používáme s úspěchem k měření, vážení, vůbec k hodnocení reálních zjevů.

To většina přívrženců směru přirozenoprávního si neuvědomila. Zaměřující zákony myšlení se zákony dění, zcela v duchu metafysického pojmání přírody ztotožňovali rozumné právo nejen s právem správným, nýbrž i s právem platným. Neboť je-li rozumnost nejen schopnost ovládati naše poznávání, nýbrž i naše jednání, pak s toutéž nutností, s níž musíme uznati teoretickou správnost poznatku, musíme i ve svém jednání tímto poznatkem se řídit.

Tak smíšením trojího nestejnorodého pojmu přírody pro filosofii přirozenoprávní *problem pojmu práva splýval s problemem správného práva i s problemem platného práva*. Ovšem bylo toto zjednodušení právně filosofických problemů ziskem jen zdánlivým. Nalezeno sice měřítko pro právo individualistické filosofii vyhovující. Ale bylo poměrně snadno odpůrcům dokázati, že tím není ani vystižena podstata práva, ani zobrazen skutečný právní život, vystiženo právo skutečně platné.

II.

Základní vadu přirozenoprávní filosofie správně vystihl starší směr školy historické. Jeho podklad jest, což často se přehlízí, totožný se základnou školy přirozenoprávní. Jest to v podstatě

²¹⁾ *Rousseau*: Du contract social L. I., chap. 1. Srov. i zajímavý citát z Pascala v *del Vecchio*: I. c. str. 99 p.

přírodovědné mínění, že vše, co jest, jest nutné. Na rozdíl od směru přirozenoprávního nesnaží se však starší historismus tuto skutečnost ani rozdělit v dále nedělitelné a vzájemně zastupitelné atomy — individua, ani se nesnaží ji racionalisticky našemu poznání přiblížit. Na rozdíl od směru přirozenoprávního není tedy starší historismus ani individualistický ani racionalistický. Není individualistický, tedy nepojímá právo jako funkci individua, nýbrž proň nejnižší a základní jednotkou, od níž věda vycházeti může, jest právo samo. Není racionalistický, poněvadž podstatu práva nehledá v lidském rozumu, nýbrž přijímá právo za fakt historicky daný.

Tímto negativním vymezením vyčerpává se však také filosofický obsah staršího historismu. Jen v odporu *Savignyho*²²⁾ proti vědomé tvorbě práva vystupuje pozitivní myšlenka, totiž, že při přírodovědném pojmání práva musíme vyloučiti i z *tvorby* práva prvek racionální. Tak vyplývá odpor staršího historismu proti zákonodárné, tvůrčí činnosti z přírodovědného nazírání na právo, jež snaží se uchrániti se metodické chyby směru přirozenoprávního, totiž smíšení fysického pojmu přírody s metafysickým. Učení staršího historismu je tedy metodicky správnější, než učení přirozenoprávní.²³⁾ Ovšem tento metodový monismus směru historického omezuje rozsah problémů, jež věda právní může řešiti. Jest, jako každá přírodní věda, vědou popisnou, jež to, co tu je, musí pokládati za nutný výsledek minulosti, a z okruhu působících sil musí vyloučiti vědomou činnost lidskou. Může tedy tato metoda nám znázorniti *právo platné*, ale nemůže vysvětliti a řídit vědomou tvorbu *práva pozitivního*, činnost zákonodárnou, ani nemůže v hodnocení práva, v problému *práva správného* dojíti k jinému hodnocení, než, že to, co jest, jest správné.

Starší historismus tedy nemůže vyhověti těm potřebám, jimž sloužily teorie přirozenoprávní. Neboť především nechává úplně nevysvětlenou jednotku, s níž pracuje, právo samo. Za druhé jme-

²²⁾ *Savigny*: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. (III. vyd., 1840), str. 8 n.

²³⁾ Jest zajímavé, v čem jeden ze zakladatelů tohoto směru, *Hugo*, (v. Berolzheimer: System II., str. 230) se dovolával Kanta. *V. Landsberg*: Kant und Hugo. Zeitschr. f. d. Priv.- u. öffent. Recht der Gegenwart, XXVIII., 1901, str. 670 n.

nem ducha národa zakrývá úplné přezírání sil, jež v právu se uplatňují, konečně vyloučením racionálního prvku z práva zneumožňuje vědomé přizpůsobování práva měnící se skutečnosti. Ovšem před krajními důsledky nedostatku filosofického podkladu chrání starší historismus nedůslednost, jež ovšem více vystupuje teprve v historismu mladším. Předpoklad racionelnosti práva, jež historismus vylučuje z vývoje práva, stává se oporou při znázorňování platného práva. Můžeme říci, že to, co přirozenoprávní směr následkem metafysického prvku ve svém pojmu přírody předpokládá pro podélný průřez právem, to historismus mlčky předpokládá pro průřez příční. Jako přirozenoprávní směr jednotlivé instituce pojmově vyvozoval z přirozených individuálních práv, předpokládá jakousi filiaci mezi jednotlivými pojmy, tak historismus, chtěl-li ovládnouti různorodou masu jednotlivých norem, musil předpokládati vzájemnou jejich příbuznost logickou, jež zvláště jest myšlenkovým předpokladem analogického používání pozitivních právních norem. Odvolávání se na ducha národa jako na odůvodnění této vnitřní souvislosti mezi normami, jež by nás opravňovalo na právo v dané době hleděti jako na logickou jednotku, tu nestačí, dokud právě duchu tomu upíráme racionálnítu.

Proto starší historismus zvláště v oborech, kde nedostatky pozitivního práva činily potřebu filosofického pojetí práva zvláště citelnou, tak rychle podlehl filosofii *Hegelově*. Neboť *Hegelova* filosofie právní vyplňuje právě ty mezery, jež v právní filosofii staršího historismu zůstávaly neobjasněny. Vrací se totiž k metafysickému pojetí přírody, přičítá duchu národa, jež mění v metafysický princip celou přírodu oživující, schopnost logického, totiž dialektického myšlení, a získává tím pro racionální výklad práva pevný podklad v postulátu z celkového filosofického názoru vyplývajícího, že co jest, jest rozumné, a co jest rozumné, jest.²⁴⁾ Na prakticky neudržitelné důsledky, k nimž tato filosofie vedla zvláště v nauce o protiprávnosti a o zločinu,²⁵⁾ tu jen odkazujeme. Pro naši úvahu jest důležité, že *Hegelova* filosofie právní jest *důsledným provedením metafysického prvku v přirozenoprávní*

²⁴⁾ *Hegel*: Grundlinien der Philosophie des Rechts 1821, str. XIX.

²⁵⁾ *Hegel*: I. c. § 82, 93.

teorii, jako historismus je provedením prvku fyzického.²⁶⁾ Neboť jako historismus zdůrazňuje kausální nutnost v právu, zdůrazňuje *Hegel* jeho rozumnost, jako podstatný jeho znak.

III.

Metafysika *Hegelova* systému filosofie právní nedopřála mu dlouhého trvání ani rozšíření za hranice německé kultury, Když pak v téže době pozitivistická filosofie v okruhu přírodních věd s netušenými výsledky se setkala, byla metafysika *Hegelova* velmi brzy zatlačena také v okruhu věd právních nově sesíleným historismem. Opět otázka po podstatě práva vyloučena z úvah právnických, s ní i otázka po právu správném, a výhradným předmětem vědy právní stala se otázka po obsahu pozitivního práva. I supposice ducha národa vyloučena jako nevědecká. Není-li však právo výrazem spíše tušené, než přesně vymezené „moudrosti druhu“, nemá věda právní jiné opory, než logiku individuálního myšlení. Proto hlavním, vlastně jediným problemem mladšího historismu bylo logicky přesné systematické uspořádání poznatků o právu pozitivním.

Tento racionalismus hrozil jistou dobu svěsti historickou školu na totéž scestí, na němž na konec svou zkázu našel směr přirozenoprávní. Totiž, že výsledky logických operací ztělesněny, přisouzena jim kvalita skutečných zjevů. Tím ovšem také zákony myšlení opět ztotožněny se zákony dění, a v odporu se základním názorem historismu, že také pro obor práva platí kausalita, vyskytovala se učení, jež kausální souvislost zaměňovala se souvislostí logickou, příčinu s důvodem, principium rationis sufficientis fiendi za principium rationis sufficientis cognoscendi. Po zřívavé kritice *Jheringově*²⁷⁾ střežila se teorie ovšem aspoň nejkrajnějších výstřelků tohoto nesprávného směru, jenž jako „pojmová jurisprudenc“ právem stal se postrachem autorů dbalých své vědecké pověsti.

Poněvadž však kořen tohoto zla, nedostatek filosofického názoru na právo, zůstal, našla si metodická chyba, jež v pojmové

²⁶⁾ *Schmidt*: Die Rückkehr zu Hegel und die strafrechtliche Verbrechenlehre. (Zvl. ot. z Gerichtssaal, sv. 81. 1913.), str. 32.

²⁷⁾ *Jhering*: Scherz und Ernst in der Jurisprudenz. III. vyd. 1885, str. 17 n., 245 n.

jurisprudenci svůj nejnápadnější výraz našla, místo, kde v teorii méně nápadně dále se uplatňovati mohla. Mínilm supposici vůle zákonodárcovy. Vůle zákonodárcova je jen průhlednou škraboškou, za níž skrývá se od dob *Hegelových* zase ztracený metafyzický prvek v právu. Neboť zákonodárce, jehož vůle ospravedlňuje pojmání práva jako organického celku, není totožný s fyzickými osobami při tvorbě práva činně zúčastněnými, vůle zákonodárcova není empirický, historický fakt, nýbrž je to metodická pomůcka, supponovaná síla právotvorná, a v tom směru přímý potomek ducha národa staršího historismu a individuálního rozumu směru přirozenoprávního.

Zvlášť srovnání vůle zákonodárcovy jako tvůrčího principu práva s pravotvornou moudrostí přirozeného člověka jest metodologicky velmi zajímavé. Obě tyto pomůcky k pochopení práva mají totiž společné, že předpokládají, že v právu se uplatňuje racionální princip, totiž schopnost logicky správného myšlení. Norma jest podle obou správná, je-li rozumná, totiž vyplývá-li logicky z daných premis. Tyto premisy jsou ovšem podstatně rozdílné. Tam jest to individuum, totiž postulovaná jednotka logických operací, individuum tedy izolované, či svobodné, jehož svoboda právě je premisou, z níž normy právní vyplývají. Zde, u historické školy, tvoří premisu soubor pozitivně daných norem. Tento rozdíl v premisách přivodil důležitý rozdíl v řešení otázky po působnosti zákona, problému práva platného. Svrchu zmíněným promítnutím supponovaného individua do prostoru a času, záměnou individua jako logického postulátu s individuem empirickým, se stalo, že otázka platnosti v teorii přirozeného práva nemohla vlastně vůbec vzniknouti. Vždyť již v apriorní premise bylo předpokládáno, že člověk ve svém jednání se dává řídit jen rozumem.²⁸⁾ Je-li pak právem to, co jest rozumné, plynulo z toho, že právní norma ke své působnosti nepotřebuje ničeho jiného než průkazu své rozumnosti. Tato myšlenka zvlášť ve filosofii *Hegelově* nabyla neobyčejného významu. Když však historismus předpokládal nikoliv racionální, nýbrž kausální vznik a tvorbu práva, když premisou jeho

²⁸⁾ Výklad platnosti práva se stanoviska přirozenoprávního, jež podává *Lask*: I. c., str. 273. nemohu sdělit, poněvadž *Lask*, vykládaje závaznost přirozeného práva vůlí nadmyslného zákonodárcovy, podkládá tu směru přirozenoprávnímu myšlenkový postup školy historické.

úvah byly normy, o nichž předpokládal, že vznikají s nutností přírodního dění, pak mu chyběl právě článek spojující normu s konkrétním jednáním. I tato mezera vyplňována supponovanou vůlí zákonodárcovou. Něco jest platným, t. j. působícím právem, poněvadž jest vůlí zákonodárcovou, aby se lidé podle jeho norem řídili. Necháváme tu stranou hlavní důsledek z tohoto mínění vyplývající, že totiž pak pozitivní a platící právo splývají. Na tomto místě jest pro nás důležité, že tu máme před sebou zase ztělesnění metodické pomůcky. Vůle zákonodárcova, již jsme nahoře poznali jako předpoklad racionelnosti práva, promítána tu zase, jako kdysi v přirozenoprávním učení individuum; do prostoru a času, stává se nejen článkem v důkazu, nýbrž i článkem zasahujícím do kausálního dění. Logická chyba smísení fysického s metafysickým, již jsme poznali ve škole přirozenoprávní, se nám tu vrací. Metodologicky důležitý však je rozdíl v substrátu, na němž věda tuto transsubstanciací provádí. V učení přirozenoprávním ztělesňována myšlená jednotka, z nichž empirický celek se skládá, ve směru historickém ztělesňován myšlený celek, v němž pozitivně dané jednotky slučovány. Tato metodická příbuznost směru přirozenoprávního se směrem historickým jeví se nám nejlépe v *Bierlingově* teorii uznávací.²⁹⁾ Jemnému analytickému smyslu *Bierlingovu* nemohlo ujíti, že pozitivní a platící právo není totéž, že lidé neřídí se vždy a jen pozitivním právem. Tím mu vzniká otázka, jak přirozenoprávní, tak historické škole neznámá, jak vysvětliti působnost, čili platnost práva. Tuto otázku řeší *Bierling* učením o nepřímém uznání normy.³⁰⁾ Jest jisto, že jako motiv může na mne působiti jen norma, již uznávám. To však by předpokládalo, že musím normu znáti. Tu však *Bierlingovi* pomáhá fikce, že uznáním normy nadřazené uznávám normu podřazenou. To však v podstatě není, než učení přirozenoprávní. Neboť pak musím předpokládati jednak stejnost lidí, pokud jde o jejich rozhodování, jednak logickou vzájemnou závislost norem. Jako ve škole přirozenoprávní platnost práva spočívala v totožnosti síly ženoucí k tvorbě práva i ke konkrétnímu jednání individua, totiž v tom, že obé jest rozumné, tak u *Bierlinga*, ovšem opačným postupem docházíme

²⁹⁾ *Bierling*: Juristische Prinzipienlehre. I. sv., 1894, str. 40 n.

³⁰⁾ *Bierling*: I. c., str. 46.

k témuž výsledku, ztotožnění rozumného s nutným, důvodu s motivem.

Představa vůle zákonodárcovy znamenala však jak oproti duchu národa, tak oproti moudrosti supponovaného individua, přirozeného člověka, v jednom směru rozšíření okruhu vědy právní o okrsek, na nějž touto, třeba metodicky neujasněnou supposicí, pozornost vědy byla obrácena. V supposici *vůle* zákonodárcovy přisuzována totiž principu práva nejen rozumnost, nýbrž i tvořivost. To bylo asi dědictví filosofie *Hegelovy*, jehož Duch jako princip všeho, jest duch stále se tvořící na rozdíl od metafysického principu směru přirozenoprávního, jímž byl rozum jako cosi stálého, již na počátku daného. Princip pravotvorný je nejen rozumný, nýbrž i účelný, totiž tvořivý. V zákonodárci personifikovaný princip práva obsahoval tedy v sobě nejen postulát logické ucelenosti práva, nýbrž i postulát účelnosti práva, schopnosti práva přizpůsobiti se měnícím se potřebám společenským. Třeba by v praktickém právnictví toto sloučení obou prvků bylo neobyčejně plodné, tak že mu vděčíme za nejlepší právnická díla posledních dob, přece s metodologického stanoviska nutno upozorniti, že tu jde o dva prvky nestejnorodé. Jakmile postoupíme za mez pozitivním právem danou, totiž, jakmile se pokusíme o to, abychom si objasnili zásady ovládající naše právnické poznání a jeho meze, vyrojí se nám řada obtíží, jež právě v nestejnorodosti prvků v supposici rozumné a účelné vůle zákonodárcovy sloučených, mají svůj společný původ.

Předpoklad, že jednotlivé normy spolu jsou logicky sloučeny v jednotku, tak že z daných předpokladů potřebnou normu vyvoditi lze, tento formální princip práva, jest společný přirozenoprávnímu směru se směrem historickým, jako ostatně tvoří základ každé vědy. Neboť každé vědecké snažení míří k poznání pravdy, totiž k tomu, aby představa skutečnosti se včlenila do soustavy našeho myšlení. Chybou jest jen, promítáme-li tuto psychickou činnost do prostoru a času, ztotožňujeme-li zákony našeho myšlení se zákony dění. Této chybě propadl směr přirozenoprávní. Neboť tu rozum prohlašován za tvůrce práva. Směr historický ve vůli zákonodárcově ztělesnil jinou duševní schopnost, totiž schopnost chtění. Mezi vůlí a rozumem není však, jak moderní psychologie učí, druhového rozdílu, nýbrž jsou to jen různé stránky téhož zjevu, naší psychické činnosti. Není činnosti rozumové bez vůle,

jako není vůle bez činnosti rozumové. Vůle předpokládá představu cíle, představu prostředku, a sloučení obou kausálním řetězem. Kde jednáme vědomě bez těchto složek své rozumové činnosti, nedáváme se řídití vůlí, nýbrž pudem, instinktem. Ostatně, kdyby ani nebylo těchto psychologických poznatků, stačilo by poukázati k tomu, že při supponované vůli zákonodárcově předpokládáno vždy, že tu jde o vůli rozumem řízenou, o to, že zákonodárce si představoval nějaký výsledek i prostředek k němu vedoucí, že obojí spojoval ve své mysli kausálním řetězem, a tedy chtěl prostředku, aby vyvolal účinek. Kdežto tedy ženoucí silou práva v pojetí přirozenoprávním byl rozum, jest ženoucí silou práva v pojetí historické školy vůle. Poněvadž však není rozumu bez vůle a vůle bez rozumu, máme tu tutéž ženoucí sílu, jen že pokaždé s jiné stránky, asi jako mluvíme-li jednou o množství, podruhé o síle určitého elektrického proudu. Tato společná síla, jež oživuje jak právo v pojetí přirozenoprávním, tak právo v pojetí historickém, je tedy vždy psychická činnost lidská. Tatáž síla tedy, již jsme zjistili v předpokladu logické zcelenosti práva, jeví se nám tu jako síla právo tvorná. Kdežto však požadavek logické zcelenosti práva je podmínkou poznání práva, a my jsme si dobře vědomi, že tu jde o součást naší psychické činnosti, poznání, jest presumpce intelektuelního prvku jako ženoucí síly při tvorbě práva výrazem snahy, proniknouti za empirické zjevy, uvědomiti si, co vlastně určitý okruh zjevů vytvořilo.³¹⁾ Uplatňuje se tu tedy opět metafysické pojetí přírody. Ono pojetí, jež u *Aristotela* se vztahovalo na všechny zjevy, jež ještě v přirozenoprávním učení oživuje všechny sociální zjevy — neboť téže metody, jako přirozenoprávní škola právníků užívala také liberální škola národohospodářská — toto pojetí vidíme v učení mladších historiků omezeno na okruh právních norem.

IV.

Pokud přehlédnouti mohu, nebylo učení o vůli zákonodárcově přívrženci školy historické, jež vždy jevila jakousi instinktivní aversi proti spekulativní filosofii, nikdy vypracováno do posledních důsledků, jež jsme nahoře z něho vyvodili. Že však tu bylo jakési, třeba neujasněné vědomí, že v učení o vůli zákonodárcově jest

³¹⁾ *Lask*: I. c., str. 282.

skryt metafysický prvek, jež filosofie pozitivistická z okruhu vědy se snažila vymýtiti, soudíme z pokusů tento pravotvorný princip odstraniti, nebo aspoň nahraditi jiným, jenž by lépe se hodil do rámce pozitivistické filosofie.

Nejprostší cestou k dosažení tohoto cíle bylo, popřítí vůbec prvek volní při tvorbě práva. To bylo ono zjevení, jež do území právní vědy přinesli — podle slov *Jellinkových*³²⁾ — poslové ze šťastných luhů věd přírodních. Tvorba práva jest přírodní úkaz podléhající jen zákonům kausality.³³⁾ Naše poznání ovšem nestačí, aby prozatím proniklo spleť příčin a účinků, jež vyústuje v nové právo. Ale my potřebujeme jen poznati bedlivým historickým badáním směr vývoje, a pak můžeme již souditi, jak právo se bude dále vyvíjeti. Třeba bychom nemohli v právu mluvit s tou jistotou o budoucnosti, jako v astronomii, aspoň s pravděpodobností meteorologie můžeme tu pracovati. Správné právo je pak to, jež leží ve směru přirozeného vývoje práva. Jako lékař nazývá nemocí a odstraňuje určité úchytky od normy, zdravého člověka, tak filosof právní má jediným úkolem poznati z vývoje práva normální, vývojové tendenci odpovídající právo.³⁴⁾

Právě toto *Merkelovo* přirovnání ukazuje metodickou chybu, již stížen jest sám kořen tohoto pojetí práva, vylučující zdánlivě z tvorby práva moment volní. Pro lékaře ovšem jest rozdíl mezi zdravým a nemocným, ale filosof zabývající se přírodními vědami tohoto rozdílu nezná. Neboť pro toho není žádného „to býti má“ a „to býti nemá“. Vždyť nemoc jest mu právě tak výsledkem přirozených příčin, jako zdraví, a úkolem přírodovědcovým není tyto zjevy hodnotiti, nýbrž jen poznati a znázorniti. Lékařství je právě již praktickým použitím těchto přírodovědných poznatků, použitím k účelům, jejichž poznání vymyká se vědě

³²⁾ *Jellinek*: Die sozialetische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe. II. vyd. 1908, str. 2.

³³⁾ Ku př. *Kuhlenbeck*: Natürliche Grundlagen des Rechts und der Politik. Ein Beitrag zur rechtsphil. u. krit. Würdigung der Deszendenztheorie. 1905. *Hentig*: Strafrecht und Auslese. Eine Anwendung des Kausalgesetzes auf den rechtbrechenden Menschen. 1914.

³⁴⁾ *Merkel*: Über das Verhältnis der Rechtsphilosophie zur „positiven“ Rechtswissenschaft und zum allgemeinen Teil derselben. Hinterlassene Fragmente u. Gesammelte Abhandlungen 1899, II., 1, str. 291 n., str. 320., srv. i *Durkheim* svrchu pozn. 13.

přírodní. Není tedy prostě pravdou, že by v lékařství to, co jest, splývalo s tím, co býti má. V přírodních vědách se ovšem s tímto rozdílem nesetkáváme, nikoliv však proto, že by obé, jak *Merkel*³⁵⁾ a *Liszt*³⁶⁾ se domnívají, splývalo, nýbrž proto, že tu vůbec nelze mluvit o nějakém „to býti má“³⁷⁾. Otázka po tom, co býti má, vzniká nám i v okruhu t. zv. přírodních věd v širším slova smyslu teprve při technice, totiž tam, kde teoretických poznatků se má použití *ve službách lidských zájmů*. Ona metafysika, již *Merkel* a *Liszt* z právní vědy chtějí vymýtiti, slaví právě u nich jeden ze svých největších triumfů.³⁸⁾ Neboť vydávajíc to, co v právu jest, za to, co býti má, připouštějí tedy, že i při přírodovědném zkoumání práva nám vůbec může vzniknouti otázka po tom, co býti má, promítají zase psychické dění do prostoru a času. Přírodní nutnost, jež jim je principem pravotvorným, má jakési zájmy, neboť bez zájmu není hodnoty, není také žádného „to býti má“. Poněvadž však hodnocení není jen funkcí rozumovou a volní, nýbrž v přední řadě funkcí citovou, vidíme, jak *Merkel* a *Liszt* uzavírají myšlenkový kruh, jímž proběhla právní filosofie v XIX. století. Směr přirozenoprávní hypostasoval lidský rozum jako činitele pravotvorného, směr historický lidskou vůli, t. zv. směr pozitivistický lidský cit. Všechny tři směry jsou stíženy společnou vadou, totiž, že, ač vycházejí od požadavku přírodovědného zkoumání práva, směsují fysický názor na empiricky daná fakta s názorem metafysickým, a že si neuvědomují, že to, co se jim jeví principem, jenž reální dění oživuje, jest pouhým do prostoru a času promítnutým obrazem vlastního jejich psychického života. —

Druhý směr, jenž metafysický prvek v supposici vůle zákonodárcovy překonati se snažil, jest směr *Jheringův*. Známa tese *Jheringova*, že účel jest tvůrcem práva,³⁹⁾ vyhýbá se nebezpečí transsubstanciace činnosti psychické v zákon dění tím, že se snaží v empirickém dění nalézt síly k tvorbě práva ženoucí. Setkáváme

³⁵⁾ *Merkel*: I. c., str. 319.

³⁶⁾ *Liszt*: Das „richtige Recht“ in der Strafgesetzgebung. (Zeitschr. f. d. ges. Strafrechtsw. 26, str. 553, a 27, str. 91.) Proti tomu nejlépe *Wassermann*: Begriff und Grenzen der Kriminalstatistik. Birkmeyer-Nagler: Kritische Beiträge zur Strafrechtsref., sv. 8, 1909, str. 12 n.

³⁷⁾ *del Vecchio*: I. c., str. 140.

³⁸⁾ *Lask*: I. c., str. 281.

³⁹⁾ *Jhering*: Der Zweck im Recht. I. sv., III. vyd., 1893, str. XII.

se tu tedy zase s jednou složkou učení přirozenoprávního. Neboť viděli jsme, že tento směr chtěje metodu vědy právní uvést v soulas s metodou přírodních věd, nezůstal státi u norem jako nejmenší jednotky, nýbrž, jako přírodní vědy empirické zjevy pojmají jako funkce supponovaných atomů, viděl i v právních normách jen funkce svých atomů, rozumem ovládaných svobodných individuí. Podobně *Jhering* na rozdíl od historické školy, k níž v dogmatických svých spisech náleží, jde ve svých filosofických úvahách za normy pozitivně, tedy empiricky dané, a snaží se je vysvětliti jako funkce atomů — individuí. Jen že tento atom liší se od atomu směru přirozenoprávního, jako se liší metafysický princip školy historické, vůle zákonodárcova, od metafysického principu směru přirozenoprávního. V tom totiž, že není jen ovládan schopností logického myšlení, nýbrž i, a to v přední řadě schopností volní a citovou. *Jheringova* filosofie zdá se mi býti nejčistším provedením fysického pojetí práva. Neboť vystíhá se každé metafysické přimíseniny v základním svém pojetí.

Otázka toliko jest, je-li možno na tomto základě dojíti k poznání práva. Jest příznačné, že ve svém hlavním právně filosofickém spise, *Der Zweck im Recht*, *Jhering* mnohem více místa, než právu, věnuje mravu a mravnosti. Jeho tese by tedy neměla zníti, účel jest tvůrcem práva, nýbrž, účel je tvůrcem norem ovládajících naše jednání, mezi nimi i práva. Ve spisu *Jheringově* máme tedy před sebou nesporně mistrný pokus, vysvětliti určitou skupinu *sociálních zjevů*, totiž, že lidé při svém jednání se dávají řídit určitými normami, ale specifické vlastnosti norem *právních* nám tu mizí.

Přes to pokládáme spis *Jheringův* za jeden z nejzáslužnějších právně filosofických činů devatenáctého století. Nejen proto, že se vystíhá metafysických nejasností, nýbrž hlavně proto, že odkrývá psychické prvky v právu se uplatňující. Substratem práva není neživá příroda, nýbrž lidská vůle jako síla tvořící. Neboť účel, třeba bychom jej skládali z poznatků o tom, co jest, není pouhým obrazem skutečnosti, nýbrž v představě účelu hodnotíme skutečnost, jednajíc účelně zasahujeme do proudu dění přírodního řídíce jej směrem, jaký odpovídá našim zájmům.⁴⁰⁾

⁴⁰⁾ Jako třetí význačný pokus odstraniti metafysický prvek z pojmu práva, bylo by lze uvést záslužnou práci *Jung-ovu*: Das Problem des

Tato myšlenka, že pro okruh právní vědy člověk není jen materií, nýbrž i subjektem tvořivých sil,⁴¹⁾ nemohla zůstat bez nejvýznamnějších následků pro právní filosofii. Neboť u tohoto poznatku dělí se cesty věd přírodních a vědy právní. Ne snad proto, že by člověk i po své psychické stránce nemohl býti předmětem přírodních věd, a pojmán tedy jako substrat supponované kauzality. Nýbrž proto, že po této cestě nikdy nedojdeme k právu. Onen vítězný jásot přírodovědců, jenž v jisté době budil domněnku, že jen metoda, jíž vědy přírodní dosáhly zvláště v XIX. století nebývalých úspěchů, vede k poznání pravdy, poznenáhlu umlká.⁴²⁾ Právě další pokroky přírodních věd ukazují, že od jejich cesty vede celá řada odboček, s nichž se nám skutečnost jeví sice zcela jinak, ale neméně pravdivě, odboček, jimiž se musíme dáti, poněvadž zjevy, o něž tu jde, vůbec ucházejí při přírodovědném pozorování, jako se nám ztrácí ton, redukuje-li zvuk na chvění matematickou formulí vyjádřené. Tak hledá psychologie i fyziologie svou metodu,⁴³⁾ tak také věda právní. A zdá se mi právě největší zásluhou *Jheringovou*, že poukázal k bodu, na němž cesty věd přírodních a vědy právní se dělí.

Jako na křižovatce zdálo se i bezprostředně po badání *Jheringově*, že tu nejde o novou cestu, nýbrž jen o to, aby dosavadní cesta se stala schůdnější. Proto chopili se *Jheringova* pravotvorného zájmu hlavní zastanci pozitivistické filosofie v právní vědě, *Merkel* a *Liszt*. Tu však také došlo k prvním srážkám zvěstujícím, že vláda pozitivismu ve vědě právní měla jen krátké trvání. Ukázalo se totiž, že s přírodovědným pojmem kauzality nelze dojíti k uspokojivému pojmu viny,⁴⁴⁾ že přírodovědný pojem jednání je jiný, než právní pojem jednání, dokonce, že vůle, jíž potřebujeme k řešení

natürlichen Rechts. 1912. Jung vyvozuje vznik i platnost práva z přirozené reakce individua na bezprávní jako zasažení zájmu, reakce, jež časem se vtěluje v právní pravidla. Jest tedy také u *Junga* zájem tvůrcem práva, ovšem nikoliv zájem na nějakém statku, nýbrž zájem na tom, aby jiní útoku na tento statek se zdrželi.

⁴¹⁾ *Bergson*: I. c. str. 31.

⁴²⁾ *Lask*: I. c. str. 317.

⁴³⁾ *Mareš*: Život — tvůrčí síla. Zvl. otisk z Přehledu 1914.

⁴⁴⁾ Ku př.: *Mivíčka*: Trestní vina a vztah příčinný. Pocta Randovi, 1904, str. 459, str. 466. — *Kallab*: O skutkové podstatě a konkurenci trestných činů, 1911, str. 63, 92.

právních otázek, jest něco jiného, než fyziologická innervace svalů.⁴⁵⁾

Ve všech těchto případech jde o zjev s metodologického stanoviska velmi zajímavý. Substrat, totiž okruh empirických zjevů, o nichž něco se vypovídá, jest stejný, jak pro přírodní vědu, tak pro právní. Rozdíl počíná se v tom, jak tento empirický substrat jest myšlenkově zpracován.⁴⁶⁾ Přírodní věda vycházejíc od svého fyzického pojetí přírody, tedy předpokládajíc nutnost, s níž všechny zjevy spolu jsou spjaty, vylučuje vědomě ze svého dění tvořivou vůli. Naproti tomu úmysl, plod, jednání, způsobení a celá řada podobných pojmů, s nimiž se setkáváme v právních normách, nemají toho smyslu, jaký by jim dala věda přírodní. Právě zmíněná novější zkoumání o těchto pojmech ukázala, že normy nemají namysli nějaké přírodní dění, nýbrž jednání jako lidskou činnost tvořivou. Následkem toho člověk oproti empirickým zjevům nestojí ve světě norem jako nezúčastněný divák, nýbrž jako subjekt tvůrčích sil, není, jak v jiné souvislosti tento rozdíl vyjadřuje *Bergson*, homo sapiens, nýbrž homo faber. Jako tvůrčí činitel nepořádá pak člověk zjevy v kategorie příčin a účinků, jako přírodní věda,⁴⁷⁾ nýbrž v kategorie prostředků a účelů. Namítá se často, že teleologická souvislost, již takto vyjadřujeme, není nic jiného, než souvislost kauzální, poněvadž prostředek s účelem spojuje právě tak kauzální souvislost, jako příčinu s účinkem. O tom nelze pochybovati, poněvadž i jednání lidské je článkem v dění, jež právě se stanoviska přírodovědného chápeme v kategorii kauzality.⁴⁸⁾ Ale to je jen polovice pravdy. Ať je to illuse, ať jediný jistý, poněvadž bezprostřední poznatek, při jednání máme vědomí možnosti volby, vědomí, že na našem jednání závisí určité dění. Jsme-li si od dob *Kantových* vědomí, že kauzální souvislost není jakási síla, jež v přírodě působí, nýbrž forma našeho myšlení, v níž přírodu chápeme, není závady, abychom ve své svobodě viděli aspoň rovnocennou apriorní jistotu.⁴⁹⁾ Připustíme-li pak to, pak

⁴⁵⁾ *Zitelmann*: Irrtum und Rechtsgeschäft. 1897, oproti tomu *Kelsen*: Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. 1911, str. 116 a 146. Srv. ostatně *Kallab*: I. c., str. 79 n., 73 n.

⁴⁶⁾ *Lask*: I. c., str. 307. *Kelsen*: I. c., str. 49 n.

⁴⁷⁾ Pokud jde o zjevy neorganické. *Rickert*: I. c., str. 456.

⁴⁸⁾ *Wundt*: Logik, III. vyd., 1906, sv. I., str. 631 n.

⁴⁹⁾ *Bergson*: I. c., str. 51.

máme vysvětlený rozdíl mezi pojmy, s nimiž pracují přírodní vědy, a pojmy, na něž je odkázána věda právní. V prvním případě, v pojmech přírodovědných, zobrazujeme zjevy abstrahující od tvořící síly. V druhém vidíme v člověku jako v části přírody onu tvůrčí schopnost, již při jednání bezprostředně zažíváme. Je ovšem možno, jak *Bergson* učí, že i ve svém přírodovědném vnímání nejsme tak zcela nezúčastněnými diváky, jak se nám zdá.⁵⁰⁾ Aspoň uznáváme-li vnitřní jednotu mezi intelektem a vůlí, jest velmi pravděpodobno, že to, co se nám zdá individuálním zjevem, jest jen obrysem našich eventuelních jednání.⁵¹⁾ To však jest již otázka, nenáležící do právní, nýbrž do všeobecné filosofie. Ať rozdíl mezi právnickým a přírodovědným tvořením pojmů je jen rozdílem ve stupni, v němž naše vůle se účastní tvorby pojmů, či je zásadním rozdílem v metodě, již pojmy tvoříme, pro nás rozhodný poznatek jest, že pojmy, s nimiž právo pracuje, mají vždy v sobě přimíseninu naší vůle, totiž, že vyjadřují nejen objektivní, smysly zjiřitelné znaky empirického zjevu, nýbrž vždy i vztah zjevu k našemu jednání. *Jheringova* tese, že zájem je tvůrcem práva, je míněna v přední řadě o právu subjektivním.⁵²⁾ Zdá se mi, že zkoumání, o nichž svrchu jsme se zmínili, jsou na nejlepší cestě, aby dokázala pravdivost této tese i pro právo objektivní. Neboť pojmy, s nimiž objektivní právo pracuje,⁵³⁾ obsahují již v sobě náš zájem na zjevu, jež stejným jmenem v přírodních vědách označujeme.⁵⁴⁾ Tím si vysvětlujeme, že vzájemné hranice zjevů jsou v právní vědě jiné, než ve vědách přírodních, a že i v právní vědě se mění se změnou podmínek, za nichž činnými býti můžeme. Tak osoba není jen fysická osoba, nemusí býti také každá fysická osoba, věc není jedinou věcí v právu již proto, že se našim smyslům jeví jedinou samostatnou věcí a naopak, neuznáváme kauzality tam, kde přírodní věda ji vidí,

⁵⁰⁾ *Bergson*: I. c., str. 1.

⁵¹⁾ *Bergson*: I. c. passim.

⁵²⁾ Ano v *Geist des römischen Rechts*, sv. II., 2. díl, V. vyd. 1899, str. 364 n., ohražuje se *Jhering* proti používání teleologického hlediska při dogmatických výkladech právních.

⁵³⁾ Tím není řečeno, že by zákon nebo právní věda teprve tyto pojmy tvořily. Z největší části přijímají je jako polotovary z běžné mluvy. O této „předvědecké“ tvorbě pojmů v. *Richert*: I. c., str. 47 n. a *Lask*: I. c., str. 300, 304.

⁵⁴⁾ *Radbruch*: *Grundzüge der Rechtsphilosophie*, 1914, str. 199 n.

jako při náhodě, a uznáváme ji tam, kde přírodní věda ji nevidí, jako při opomenutí, vidíme jediné jednání tam, kde přírodopisně, na př. se stanoviska fyziologie je jich několik, a naopak,⁵⁵⁾ uznáváme za plod, co není přírodním produktem a neuznáváme za plod to, co přírodopisci jím jest,⁵⁶⁾ a t. d. Poznati přesně tuto zvláštní tvorbu právních pojmů, pokládám za jeden z hlavních problémů novodobé filosofie právní.

Poznatek, že již struktura nejzákladnějších právních pojmů jest jiná, než struktura pojmů, s nimiž přírodní vědy pracují, ukazuje nám cestu, již právní filosofie nastoupila počátkem XX. století. Jest to metodologické zkoumání, jež dosah tohoto rozdílu má objasnit. Jest oprávněná naděje, že touto cestou nalezeno bude i rozřešení druhého základního problému, jehož obtíže teorie přirozenoprávní zakrývaly, totiž otázky po vzájemném poměru práva správného, práva pozitivního a práva platícího. Tím teprve skončen boj proti směru přirozenoprávnímu tím, že hledána zaň náhrada. Neboť bez této náhrady, při pouhé negaci směru přirozenoprávního, filosofie právní, jak jsme viděli, nemohla se ubrániti vnikání prvků metafysických, těchže prvků, proti nimž vlastně mířil v přední řadě odpor proti „přirozenému“ právu.

⁵⁵⁾ *Kallab*: I. c., str. 87, 144 n.

⁵⁶⁾ *Petrażycki*: *Die Lehre vom Einkommen*, I. sv., 1893, zvl., str. 12 n.